

YENİ TÜRK EDEBİYATI

ARAŞTIRMALARI

Modern Turkish Literature Researches

Ocak-Haziran 2016/8:15 (19-41)

ERDAL ÖZ'ÜN ROMALARINDA İZLEKSEL KURGU

Dinçer ATAY*

*“Benim tek düşüncem büzüldüğüm köşede
Nasıl çekip gideceğim kalk git dediklerinde”
Behçet Necatigil*

ÖZ

İnsan, varoluşunu şuurla algılamaya başladığı andan itibaren benlik duyumsamasını da deneyimler. Bu durum akıl ve iradî tavır kavramları ile yakın bir ilişki içindedir. *Ben*'in inşasında görünüm kazanan olumsuzluklar, akla sahip olan insanın iradî tavır sergilemesini olumsuz etkiler. Bireyleşme problemlerinin somutluk kazandığı ve giderek arttığı modern çağda var olan insan, bu açmazlar neticesinde bir varoluş krizi ile yüzleşmek zorunda kalır. Bu varoluş krizini tecrübe eden kişi; aidiyet, sevgi ve sahiplenilme ihtiyacını da tatmin etmekte bir takım problemlerle karşılaşır.

Modernizmin Türkiye’de somut olarak gözlemlendiği 1960’li yılların başında *Odalarda* romanını yayımlayan Erdal Öz, kurguladığı isimsiz kahramanla, modernizmin insanı tek tipleştirilmesine karşılık ironik bir eleştiri getirir. İsimsiz olan roman başkişisinin aile kurumundan yoksun oluşu onun *Ben*'ini olumsuz yönde etkiler. Bu durum neticesinde bir varoluş kriziyle yüzleşen başkişi, kendine ve çevresine yabancılaşarak sömürüye ve yönlendirilmeye açık bir hale gelir. İnsanın yaratılış kodlarına olan cinsellik itkisiyle kendini gerçekleştirebileceğini sanan başkişi, sahip olduğu sanrılar neticesinde hiçleşir ve bunaltı hâlini deney/im/lemek zorunda kalır.

Bu çalışmada mekânsal düzlemdeki bölünmüşlüğü de imleyen *Odalarda* romanında karşımıza çıkan; yabancılaşma, varoluşsal bunaltı, toplumsal eleştiri, sömürü ve cinsellik izlekleri değerlendirilmiştir.

Açar Kelimeler: Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı, modernizm, Erdal Öz, *Odalarda*, varoluş krizi, bunaltı.

* Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
dinceratay@gmail.com

ABSTRACT

***THE THEMATIC STRUCTURE IN THE NOVEL ENTITLED “ODALARDA”
(IN THE ROOMS)
BY ERDAL ÖZ***

Abstract: From the moment an individual begins to consciously perceive their existence, they also experience the sense of selfhood. This situation is in a close relationship with the concept of intellect and wilful attitude. The adversities which manifest in the construction of *Self* also adversely influence an individual when they display wilful attitudes. Currently existing in a modern age when individualisation problems become concrete and increase, humanity cannot escape facing an existential crisis as a result of such deadlocks. An individual who experiences this existential crisis also encounters a series of difficulties in satisfying the need of belonging, love and being embraced.

Publishing his novel *Odalarda* (In the Rooms) in the beginning of the 1960s, when modernism was observed concretely in Turkey, Erdal Öz made an ironic criticism against the uniforming influence of modernism on humans through an unnamed hero that he created. As this unnamed protagonist is deprived of a family, this adversely influences his *Self*. Experiencing an existential crisis as a result of this situation, the protagonist becomes estranged from himself and his environment and becomes vulnerable to exploitation and manipulation. Supposing that he can actualise himself by the sexuality impulse, which is rooted in the creational codes of humans, the protagonist is gradually desensitised as a result of his delusions and doomed to depression.

The current study assesses the themes of estrangement, existential depression, social criticism, exploitation and sexuality that we encounter in the novel *Odalarda*, which also alludes to the fragmentation on the spatial plane.

Keywords: Turkish literature in the republican period, modernism, Erdal Öz, *Odalarda*, existential crisis, depression.

Giriş

İnsanoğlu dünyadaki yaşamının başlangıcından bu yana varlığını muhafaza edebilme ve kendini gerçekleştirebilme istenciyle çevresini ve sosyal yaşantı alanını inançla ve umutla daimî bir biçimde şekillendirmeye devam eder. Değişkenlik arz eden söz konusu eylem, farklı zamanlarda ve mekânlarda görülebilir. İnsan, kendine bahşedilen akıl ve iradî tavır eşliğinde kurduğu davranış dizgeleriyle *karmaşadan düzene / kaotikten tematik olana* geçmeyi arzular. Zira karmaşa insanı bunaltan bir hâldir.

İnsanlık tarihinin farklı dönemlerinde akıl, insanın çevreyi kendine ait kılma eyleminde iradî tavrın çıkış noktası olarak kabul edilir. Kişioğlunun yaşamını devam ettirdiği her alanda aklın dönüştürücü ve olumlayıcı gücü giderek daha da belirginleşir. Modern öncesi dönemden modernizme geçişte de akıl, belirleyici rol oynar. Skolastik düşünceden sıyrılan Avrupa, medeniyetlerinin oluşmasında tesir sahibi olan temel metinleri akılla kavrayarak

Aydınlanmayı gerçekleştirir ve Rönesans, Sanayi Devrimi, Fransız İhtilâli'nden sonra bilimsel/evrensel bilgiye akılla ulaşır. Aklın aydınlatıcı gücüyle ulaşılan modernitenin kökenlerinde, insanı bazı kalıplara mahkûm eden dinî ve kültürel geleneklere karşı çıkış da vardır. Bu karşı çıkış, insanî kodlarda yer alan değerlere sahip olma ihtiyacının tatminsizliğini de birlikte getirecektir. Bunun yanı sıra bilginin ne'liğini ve kaynağını akılla sorgulayan insanoğlu, sahip olduğu bilgiyle olan ilişkisi odağında kendisini ontolojik manada bir takım açmazların içinde bulur.

Aklın insan hayatındaki belirleyici unsur haline gelmesiyle birlikte yeni bir yaşam biçimi, yeni bir düşünce tarzı; daha öz bir ifadeyle yeni bir hayat felsefesi de gündeme gelir. Bu yeni hayat tarzının varlığını pekiştirmesiyle laikleşme, bilimsel bilgiye değer verme, sanayileşme, kentleşme ve bireyselleşme gibi kavramlar insanoğlunun yaşantısına yön vermeye başlar. Tüm bu gelişmeler, insanoğlunun her türlü yaşayışını, yaratıcı imgeleminde yoğunlaşarak yaşamı yeniden üreten sanatçılar üzerinde de tesir sahibidir. Edebî eser yaratıcısının dünyaya baktığı pencereden sanat alanına çıkması ve eserin varlık bulması tam da bu noktada önem kazanır. Türkiye'de modernizmin sosyal yaşantıda yeni yeni varlık bulduğu dönemlerde şair kimliğiyle edebî hayatına başlayan Erdal Öz, ilk romanı olan *Odalarda* adlı eserinde insanın modern zamanlarda icra etmede zorlandığı kişilik / benlik inşasında ve yaşamış olduğu evrende bir yer elde edebilme sürecinde düştüğü açmazları kurgusal boyutta somutlar. Bu açmazlar neticesinde “*insan yabancılaşma, yalnızlaşma, tatminsizlik, güvensizlik, inançsızlık bunalımları içinde ne olduğu, ne olması gerektiği soruları arasında bir kimlik krizine düşer.*” (Çetişli 2008: 157). Öz, modernitenin insandaki en belirgin yansımaları olan –belki de yanlış algılanan- aşırı ferdiyetçilik ve maddenin tanrılaştırılması neticesinde toplumsal kimlik arayışında bunalıma düşen kişiöğlunun varlık inşasını ve dünyada yer edinebilme çabasını; yabancılaşma, benlik inşası problemi, güven yitimi, cinsellik ve haz, sömürü izlekleri bağlamında daralan mekânsal boyut eşliğinde kurgular. Bununla birlikte toplumsal eleştiriler de getirmekten geri kalmaz.

İzleksel Kurgu

Modern zamanlarda, modernitenin getirdiği yeni yaşam tarzında kendini gerçekleştirme problemi yaşayan anlatı başkişisinin yaşamış olduğu kimlik krizinin mekânsal boyuttaki yansımaları *oda* fenomeniyle daha psikolojik bir boyutta kurgulanır. *Oda*, başkişinin bölünmüş benlik itkisini de imgeler. Başkişinin yaşamı kiracı olduğu odalarda geçer. Zira onun ne ev kiralayacak kadar çok parası, ne de o evi dolduracak kadar çok eşyası vardır. O, *bütünün sahibi* olamadığı gibi *parçanın kiracısı* bile olamaz ve bunaltı halini

tecrübeler. Fenomenolojik manada *oda* imgesinin çağrışım değerlerini; insanoğlunun bırakıldığı ve daimî bir varoluş inşasında olduğu mekân olan dünya ile aynı düzlemde düşünmek mümkündür. Heidegger'in varlık felsefesinde var oluşun farkında olan insan / Dasein, *dünyaya* fırlatılmışlığıyla birlikte kaçınılmaz olan bir özgürlük ve varlık oluşturma sürecine girer. Bu varoluş olgusunda bir sonluluk da söz konusudur; “*dünyada-varlığın sonu ölümdür.*” (Levinas 2011: 38). Şu halde insanın *dünya* mekânındaki zamansal sonluluğu, tıpkı kiracı olarak yaşanan *odalarda* da karşımıza çıkar. Ayrıca söz konusu sonlulukla birlikte anlatı başkişisinin *odalarda* vermiş olduğu varoluşsal mücadele de bu durumu pekiştirir. Tüm bunların yanı sıra insan hayatı boyunca farklı zaman dilimlerinde, farklı boyutlardaki mekânlarla ilişki kurar. Sosyal yaşantısı, iş hayatı ve özel hayatını farklı mekânlarda gerçekleştirir. Söz konusu farklı mekânların her birini birer “oda” olarak da düşünmek mümkündür. İnsanın sahip olduğu bu bireysel kimlikler zinciri kimliksel farkındalığın dumura uğradığı zamanlarda bölünen benlik olgusunu da beraberinde getirir.

Odalarda romanında anlatı başkişisi, kurgusal metnin kahraman / ben anlatıcısıdır. Kurguda başkişinin özel ismi dile getirilmez. Başkişi, küçük bir kasabada bulunan bir devlet dairesinde çalışır. Somut olarak yaşı belirtilmemiş olan başkişi, tahminen otuzlu yaşların başındadır. Kendilik bilincini deneyimlediği zamandan bu yana annesiyle *odalarda* yaşayan başkişi, annesinin ölümüyle içinde çıkamadığı bir bunaltı ve yalnızlık hâliyle yüzleşir. Bu hâlden kurtulmanın yolunu kaçmakta bulan başkişi annesinin ölümünden sonra sürekli olarak gittiği kahvede tanıştığı adamın tavsiyesiyle yerleştiği yeni *odanın* sahibi olan dul bir kadınla evlenir. Fiili manada dokuz günlük evlilik hayatı yaşayan başkişi, bunaltı ve yalnızlık sancılarını benliğinde duyumsamaktan kurtulamaz. Kahvede tanıştığı adamla / norm karakterle –sözde- karısının ilişkisinin gerçek boyutlarını tam manasıyla tecrübe ettikten sonra *odasını* ve her şeyi geride bırakarak içinde bulunduğu yabancılaşma ve ötekileştirilme hâline başkaldırır. Tabi bu başkaldırı tek taraflı ve karşılığı reel olmayan boyutludur.

Erdal Öz, insanın dünyaya bırakılmışlığı neticesinde zorunlu bir tercih ve varlık inşası haliyle karşı karşıya kalışını; isimsiz olan anlatı başkişisinin varoluşsal problemini, mekânsal boyutta “odalar” düzleminde kurgular. Bu değerlendirmeler sonunda romanın isim içerik boyutunda tutarlı bir kurguya sahip olduğu gözlenir.

Romanın yapı unsurlarından olan olay örgüsünün analitik bir perspektifle değerlendirilmesi roman başkişisi odağında varlık bulan bir takım izlekleri gündeme getirir. Bir anlatıdaki kurgusal yapıyı çözümleyebilmek ve edebî metnin görünen boyutunun arkasında kalan katmanlı yapıyı açımlayabilmek için metinde var olan iki farklı gücün ilişki

boyutlarını tespit etmek önemlidir. (Korkmaz 2002: 272) Anlatı paktında varlık bulan entrik kurgudaki dinamikler “...*anlatısal yapılarda üç farklı görüntü seviyesi oluşturarak kendini gerçekleştirme olanağı bulur. Edebî bir eserde bu değerler; eyleyen olarak kişi, düşünsel anlamda kavram ve derin hakikatleri söylemekten çok sezdirme, anıştırma ve çağrıştırma bağlamında simge olarak karşımız çıkar.*” (Korkmaz 2002: 273). Anlatı metninde entrik kurguyu var eden bu olguların birbiriyle olan ilişkisi ve bu ilişkinin boyutları, metnin çözümlenmesinde son derece önemlidir. *Odalarda* romanı anlatı paktında varlık bulan bu değerlerin KORA (Korkmaz 2002: 273). şemasına yansımaları şu şekilde olur:

	Ülkü Değer / Tematik Güç	Karşıt Güç
Kişi	-İsimsiz başkişi -İsimsiz norm karakter -Dairenin kibar müdürü -Dairede bitişik masada çalışan gözlüklü ve tombul mesai arkadaşı	-Başkişinin annesi -Başkişinin karısı -Daire çalışanlarının pek çoğu -Bekçi -Bekçinin bakkal oğlu -Ev sahibi koca karı
Kavram	-Benlik inşası -Sosyallik -Güven -Cinsel tatmin -Gerçeklerle yüzleşebilme -Aydınlık -Tin -Dünyanın-içinde-varlık	-Kendi gerçekleştirememe -Ezilmişlik duygusu -Acizlik ve İradesizlik -İdealsizlik / Ülküsüzlük -Yalnızlık -Güven problemi -Sömürü -Cinsel tatminsizlik -Gerçeklerden kaçış -Karanlık -Ten -Yurtsuzluk
Simge	-Ev -Odanın hiç sönmeyen ışığı	-Oda -Kasabanın elektriklerinin kesilmesi

-Kahvehane ve soba	-Annesinden kalan eşyalar
- Kahvenin bozuk camı	-Yakası kalkık palto
-Havuzlu parktaki tahta bank	-Göbekli insanlar / memurlar
-Saat Kulesi	-Bekçi
-Dairedeki masası ve yazı makinesi	

Yabancılaşma

Odalarda romanında yabancılaşma izleği, bireysel boyutta, başkişi düzleminde kurgulanır. Benlik inşası sorunsalını aşmada açmazlara düşen başkişi, insanın biopsişik bir varlık olduğunun farkında olamaz:

“İnsan, bilen, düşünen, eylemde bulunan, değer duygusu olan, zaman bilinci olan, çalışan, seven, ideleştiren ve bunlar gibi salt kendisine özgü nitelikleri olan biopsişik bir bütündür... İnsanın yabancılaşması meselesinin çıkış noktasında, insanın neliğine ilişkin bir görüşün bulunması zorunluluğu vardır. Çünkü, insanın yabancılaşmasının anlamı, ilkin insanın kendinden, yani aslı yapısından uzaklaşmasına işaret edilmediği takdirde boşlukta kalacaktır.” (Kızıltan 1986: 15, 13).

Başkişi, benlik farkındalığını bilişsel düzeyde duyumsayamaz. Bir takım değer duygularından yoksun olan başkişi, dünyadaki varlık alanının sınırlarını tespit ve muhafazada zorluk çeker ve zaman bilincini yitirir. İdealsiz bir yaşama sahip olan başkişi, kendi hayatının öznesi olamaz ve *insanın neliğine* verilecek olan cevabın getirilerinden yoksun bir hale evrilir. Psişik gelişimini tamamlamada sorunlar yaşayan ve şizoid eğilimler gösteren başkişi, önce kendisine, sonra da çevresine toplumsal ve mekânsal boyutta yabancılaşır.

Başkişinin kendisine olan yabancılaşma hali yalnızca ruhsal boyutta değildir; başkişi, fiziksel bir kusur olarak gördüğü *uzun boynunu* kabullenemez ve paltosuyla sürekli boynunu kapatmaya çalışır. Şüphesiz bu uzvun kabullenilemeyişi ya da başkişinin boynunu vücuduna ait bir parça olarak görmek istemeyişi, O’nu kendi vücuduna yabancılaştırır. Zaman zaman çıplak uyuyarak bedeni sorgulayan başkişi, kendini çirkin bularak bedensel manadaki yabancılaşmasını daha da pekiştirir. Boynunun uzunluğundan rahatsız olan başkişi, paltosunun yakalarını mütemadiyen kaldırarak bu fiziksel kusurunu gizlemeye çalışır. Aynı

zamanda kahraman / ben anlatıcı olan başkişi, kendisinin dışarıdan bir gözle nasıl görüldüğünü, devam ettiği kahvede tanıştığı adamın / norm karakterin gözünden verir:

“Bakışlarındaki eziklikten, oturuşunuzdaki ürkeklikten, çekingenlikten, yüzünüzdeki –ne bileyim- bu sığınma özleminden, -kızmayın ama- ensenizin biraz uzunca oluşunun size verdiği rahatsızlıktan, sürekli yüzünüzle oynayışınızdan, daha bir sürü özelliğinizden sizi içimde bir yerlerde saklamış gibiyim.” (Öz 1999: 32).

Hâlbuki başkişi, yan masada duran bu adama –kendince- alaycı, küçümseyici bir tavırla baktığını dile getirmişti:

“Ara sıra gözleri bana takılıyor, küçümseyen bakışlarımı yakalıyor, sinirleniyor, yanındakilere verdiği yanıtlarda daha da acımasız oluyordu...”

Ensenizin uzunluğunu gizlemek için hep yakanızı kaldırarak dolaşırsınız, değil mi?” (Öz 1999: 31).

Buradan hareketle başkişinin düşündüğü ile davranışa dönüklüğünün dışa yansımalarının farklı olduğu çıkarımı yapılabilir. Bunun yanı sıra annesinin ölümüyle düştüğü yalnızlık bunaltısından bir yerlere sığınma arzusunun ve fiziksel kusurunun verdiği rahatsızlığın –ne kadar gizlemeye çalışırsa çalışsın- vücut diline / dışarıya yansıdığı görülür.

Yabancılaşmanın bu boyutlarını deneyimleyen başkişinin annesiyle olan ilişkisi onun bu durumunu açıklar niteliktedir. Çocuk-anne ilişkisi, çocuğun *ben*'inin gelişiminde belirleyici bir role sahiptir. “Anne çocuğun hem fiziksel hem de psişik önkoşuludur. Ben bilincinin uyanmasıyla ortaklık yavaş yavaş ortadan kalkar ve bilinç, bilinçdışıyla zıtlasmaya başlar, ki bu da bilincin ön koşuludur. Böylece ben ve anne ayrımı oluşur.” (Jung 2012: 38). Başkişinin psişik gelişiminde böyle bir ayırmadan söz etmek güçtür. Zira başkişi yaşamsal alanını doğumdan beri annesiyle paylaşmak zorundadır. Bu zaruret hâli de başkişiye özel bir varlık alanı sunamaz. Başkişi, dünyada yer edinebilme mücadelesini annesiyle devam eder ve dolayısıyla annesiyle ortak bir dünyada varolma hali ortaya çıkar. Söz konusu *ortaklık* başkişinin tensel ve tinsel gelişimine olumsuz boyutta yansır. Psişik gelişimini tam olarak tamamlayamayan başkişi, bir tür *karakter aşınması* halini deneyimler ve varoluşsal açmazlara sürüklenir. Bir başka deyişle benlik inşasını tamamlayamayan başkişi dünyada yer edinebilme sorununu yarım kalan benliğinde duyumsar. Nihayetinde başkişinin yarım kalan tinsel varlık gelişimi ve annesinin ölümüyle birlikte yüzleştiği *tamamlanmamışlık* hali O’nu dünyaya ve diğerlere yabancılaştırır. Yani başkişi, “*olmak için kendinden yola çık[amaz]*” (Levinas 2005: 93). ve dünyadaki varlığını olumlayamaz. Başkişinin annesiyle olan bu ilişkisi

neticesinde deneyimlediği ruh halini sembiyotik psikozla da ilişkilendirmek mümkündür. Annesine karşı tam bir duygusal bağımlılık yaşayan başkışı, tinsel manada gelişme geriliği yaşar ve kendinden yola çıkmakta zorluk çeker. Bu durum başkışının annesinin ölümünden sonra daha da somutluk kazanır:

“Çekinerek oda kapısını araladım. Düşmeye uzanıp ışığı yaktım. Dağınıktı oda. Annemin yatağı boştu, çiğnenmiş gibiydi. İçimde kabaran bir tuhaf, bir hızlı duyguyu bastırmaya çalışarak ıslak paltomu çıkarıp duvardaki askıya astım. Paltomun yanında annemin kırçıl hırkası asılıydı. Yatağıma oturup ıslak çoraplarımı çıkarırken, odayı yeni baştan, kendime göre, -ama hemen- bir düzene sokmam gerektiğini anladım. Önce annemin dağınık yatağını toplayıp dürdüm, kucaklayıp kapının arkasına, köşeye taşıdım. Annemin eki, eğrilmiş terliğinin ikinci tekini sandığın dibinde buldum. Odadaki her şeyi, -gereksiz gördüğüm her şeyi- toplayıp dışarı çıkardım. Yerleri bir güzel süpürdüm, ıslak bezle sildim. Tahtaların ıslak toz kokusu içinde soyundum.” (Öz 1999: 19).

Çevresine mekân ve kişiler düzeyinde yabancılaşan başkışı annesinin ölümüyle yalnız kalır. O'nun için *“yalnızlık bir zaman yokluğudur.”* (Levinas 2005: 77) Yalnızlaşan başkışı, zamansal farkındalığını da yitirir ve zaman kavramını varlığında duyumsamakta problemler yaşar. *“Kendi zamansal süreklilik deneyimini yitir[en]”* (Laing 2012: 40) başkışı, yitik bir zaman olgusuna sahiptir. Bu zamansal boyutlu yitiklik hissi mekânsal düzlemde de kendisini gösterir. Varlığını varlık-zaman düzleminde konumlandıramayan başkışı için mekân *“tekinsiz uzam[a]”* evrilir. (Antakyalıoğlu 2013: 157) Başkışının gözünde zaman ve uzam travmatik bir kaosa dönüşür. Zamansal ve uzamsal manadaki bu yabancılaşmadan çıkışı, bilinçaltında yer edinmiş sosyal yaşantıya ait bazı hususlarla kısmen de olsa olumlanır. Başkışının yaşadığı kasabada haftanın iki günü dışında gece yarısından sonra elektrik kesintisi uygulanır. Bu durum, başkışının zaman olgusu ile olan ilişkisini canlı tutar. Başkışının zaman olgusu ile olan ilişkisini canlı tutan bir diğer husus da kasabadaki saat kulesidir. İstemsiz bir biçimde saat kulesine bakan başkışının zamansal boyuttaki farkındalığı belirginleşir. Zamansal düzlemdeki bu uyarıcı öğelere rağmen başkışı *“zamanı mekâna dönüştür[emez]”* (Levinas 2005: 106) ve zamansal boyuttaki yabancılaşma hâli mekâna da taşınır.

Zamanla ilişkili bir biçimde kurgulanan mekânsal yabancılaşma, başkışının annesini kaybedişiyle birlikte somutlaşır. Annesinin çiğnenmiş gibi duran yatağı ve diğer eşyaları yaşamış oldukları *odayı* hatırlama mekânı yapar. Başkışı, benliğine hücum eden anılar bütününe kapının dışına atarak mekânsal boyuttaki yalıtılma ve yabancılaşma halinden kurtulacağını umar. Başkışı için *oda*, *“kendine ve kendinden kalkarak tüm insan gerçeğine bakmak için tasarlanmış bir uzam”* (Durmuş 2011: 312) olmaktan uzaktır. Bu nedenle başkışı

hatırlama mekânı olan *odada* mümkün olduğunca az vakit geçirmeye çalışır. Deneyimlenen yabancılaşma halinden kurtulabilmek umudunu *havuzlu parktaki tahta bankta* oturarak ve kasabanın en büyük kahvehanesine gitmeye başlayarak mekânsal boyuta taşır. Mekânsal boyuttaki yabancılaşma hali onun peşini, taşınmış olduğu yeni *odasında* da bırakmaz. Sarışın ve dul ev sahibi ile bir müddet sonra evlenen başkışı, kaçmış olduğu farklı boyuttaki gerçeklere burada da yakalanır. İnsan her ne kadar hatırlama mekânlarından uzaklaşmaya / kaçmaya çalışsa da; “*hülyalar sayesinde, bütün bir geçmiş yeni evde yaşamaya*” (Bachelard 2013: 35.) devam eder. Zira başkışı, varlık arayışında yanlış soruların doğru cevaplarını arar. Varlıksal özünü ev sahibi kadının teninde arayan başkışı, varlık alanın sınırlarını muhafaza edemeyerek; norm ve kart karakterlerin temel etkinliğiyle yeni *odasına* da yabancılaşır ve “*yurtsuzluk itkisi*” (Korkmaz 2005: 139) halini tecrübeler. Başkışının ev sahibi kadın ile yaptığı evlilik, yuvaya dönüşemez ve üst düzey bireysellik görüngüsü olan bencilliğe yenik düşer. Evlilikle birlikte ortaya çıkan “*aile fenomeni içinde karşılıklı destek bulanlar arasında ve onu oluşturan kısımların yine karşılıklı bir güvenini, dayanışmasını ve bağlılığını gerektirir.*” (Jaspers 2003: 12). Başkışı ile ev sahibi kadının yapmış olduğu evlilik, başkışının tensel arzuları ve ev sahibi kadının sömürü duyguları üzerine kurulur ve bireyleri var eden bir aşk profilinde seyretmez. “*Varoluşçu aşk bir aşk ancak otantik anlamda bütün olan bireyler arasında olabilir. Birbirleriyle ilişkilerinde, biri erkek (özne) kutbunu vurgularken, diğeri onun tamamlayıcısı olan kadın (nesne) kutbunu vurgula[r.]*” (Koestenbaum 1998: 154). Başkışının ev sahibi kadınla yaptığı ilişki *varoluşçu aşkı* kurmak için gereken *özne-nesne* kutuplarının ters olarak var olması ekseninde gerçekleştiği için bu evlilik başkışının varoluşunu / otantikliğini besleyemez. Bu evliliğin en büyük eksikliği, karşılıklı olamayan duygu alışverişi ve güven duygusunun varlık bulamayışıdır. Başkışının yapmış olduğu evlilik, güvensizlik ve tek taraflı duygusal yaşantının olumsuz boyutları eşliğinde bir mutsuzluk sarmalına dönüşür. Bunun neticesinde başkışı, evliliğinden sonra *ev* olarak benimsediği *odayı yuvalaştıramayarak* bir kez daha mekânsal boyuttaki yabancılaşmayla yüzleşir.

Başkışının yeni *odaya* geçmesinde ve ev sahibi kadınla evlenmesinde başrol oynayan norm karakterin ve karısının varlık alanını ihlâl etmeleri neticesinde *güven yitimine* uğrayan başkışının, toplumsal boyuttaki yabancılaşma hali pekişir. Kendine ve çevresine yabancılaşan başkışı, “*kendini kendi eylem ve yaşantılarının öznesi ve yapıcısı olarak gör[e]mez.*” (Fromm 1981: 66) Bir başka ifadeyle; benlik inşası sorunsalını başarıyla bertaraf edemeyen başkışı, norm karakter olan kahvedeki adam ve kart karakter olarak niteleyebileceğimiz ev sahibi kadın tarafından ötekileştirilir ve özdenetim yapamaz bir hale evrilir. Ötekileştirilen birey,

benliğindeki yaratıcı özneyi de duyumsayamamakla birlikte işlevsel de kılamaz. Başkişinin yaşamı kendisinin değil *ötekilerin* müdahalesiyle şekillenir. Adeta başkişinin varlık alanı işgale uğrar ve *ötekilerin* kullanımına açılır. Planlanan dokuz günlük evliliğin neticesinde başkişi, *şeyleşir*. Bir şeyin “*faydaları yalnızca çok az öneme ya da değere sahip konularla ilgiliyse, [o şey] önemsizdir... Önemsizlik, gösterenin sapmasından ya da boşluğundan ayrıca kendi kapalı ve temsil-etmeyen özdeşliği üzerine katlanmasından kaynaklanır.*” (Derrida 2007: 114, 124). Norm karakter ve karısı adına *fayda* fenomenini yitiren başkişinin *kocalık* vasfı da sapmaya uğrar. Kendini temsil edemeyen, (olumsuz) *ötekilerin / diğerlerinin* hayat perspektiflerini ödünçleyen ve onların yaşam bilgisini kendine rehber edinen başkişi, *şeyleşmekten* kurtulamaz. Zira insan, kendini gerçekleştirdiği müddetçe varlığını muhafaza edebilir.

İnsan kendini gerçekleştirebilme yolunda bir takım temel gereksinimlere ihtiyaç duyar. Söz konusu gereksinimlerin bir kısmı içsel yaşantıyla ilişkiliyken, diğer kısmı da somatik (biyolojik) ve çevresel boyuttadır. Amerikalı psikolog Abraham Maslow, insanın bu temel gereksinimlerini *ihtiyaçlar hiyerarşisi* ibaresiyle tanımlar. Fizyolojik ihtiyaçlarını tamamlayan insan tensel boyuttan tinsel boyuttaki tamamlanma / tatmin olma evrelerine geçer. Güvenlik, ait olma, sevgi ve değer ihtiyaçlarını tamamlayan insan, kendini gerçekleştirmede son evre olan kişisel tatmin ve başarıya ulaştığından kendisini gerçekleştirmiş olur. “*Kendini gerçekleştiren insanın eylemlerinin kaynağı tepkisel değil içseldir.*” (Maslow 2001: 41). Anlatı başkişisi, kendini gerçekleştirebilme yolundaki *tinsel* evreyi tamamlamada güçlük çeker ve gelişimi tamamlanmamış olan *içsel* yaşantısını hayatına yansıtamaz ve eylemlerde tepkiselden öteye geçemez. Zira başkişi, sözde evliliğinin fiili manada bitimiyle derin açmazlara boğulur. İnsanın temel gereksinimlerinden olan uyku ve cinsel yaşam fenomenleriyle olan ilişkisi giderek zayıflar ve yokluğa evrilir. Böylece başkişinin tamamlanmamış benliğinin güdülendiği eksiklikler giderek artar ve *kendini gerçekleştirebilme* yolunda bir tür *gerileme* hâlini tecrübeler. Tüm bunların neticesinde başkişi, dünyadaki varlığına ve dolayısıyla her türlü yaşamsal fenomene yabancılaşmış olur.

Maslow'un piramidinin en alt basamağında yer alan somatik ihtiyaçların psişik yapı ile yakın bir ilişki içinde olan cinsel tatminsizlik başkişinin yabancılaşmasını pekiştirir. Başkişi, evlendiği kadın ile cinsel birlik yaşayamaz. Cinsel birliktelik yerine erotizm çemberine girebilecek bir takım sahneler anlıktan öteye geçemez. Bu durumun ortaya çıkışında kart karakter olan kahvedeki adamın girişimleri belirleyici rol oynar. Ayrıca dokuz gün süren kısmî fiilî evlilikten sonra norm karakter olan kahvedeki adam başkişinin –sözde-

karısı ile cinsel birliktelik yaşarken başkişi onları kapıdan dikizler ve odayı dinler. “*İçinde yaşadığı koşul ya da duygusal gelişmemişlik nedeniyle cinsel gerilimlerin olağan yollardan dindiremeyen kimseler, dikizciliği gerçek cinsel eylemin yerine geçir[ir]*” (Storr 1992: 112). Bu tespit başkişinin *cinse tatminsizliğini* dikizcilikle tatmin etmeye çalışmasını da açıklar. Onun annesi ile olan sembiyotik bağı cinsel ve duygusal tarafını eksik bırakmıştır.

Başkişinin yabancılaşmasında etkili olan bir diğer hususiyet de erk yoksunluğudur. Varlık alanını bilinçle muhafaza edemeyen başkişi, yaşamın epistemik boyutunu kavrayamaz. Varlıksal öz olan özgür iradesini işgale açan başkişi, yapmış olduğu evlilikte erk yitimine uğrar. Oysa “*iktidar ve bilgi karşılıklı olarak birbirlerini içerimler; karşılığında bir bilgi alanı oluşturmayan iktidar ilişkisi olmadığı gibi iktidar ilişkileri varsaymayan ve oluşturmayan bilgi de yoktur. Bu bilgi alanının ve hakikatlerinin oluşturduğu söylemin üretimi, birikimi, dolaşımı ve işleyişi olmadan iktidar ilişkileri ne yerleştirilebilir ne güçlendirilebilir ne de yürütülebilir.*” (Foucault 2011: 18). Varlığını anlamlandıracak bilgi ve iradî güce sahip olamayan başkişi, kendi öznesi olamadığı bir davranışta salt erki ele geçiremez ve evlilik cemiyetine de yabancılaşır. Ne var ki, “*ben olma, kişiyi, hiçbir bilimin kendisine veremeyeceği bir bilgeliğe ulaştırır.*” (Taşdelen 2004: 78). Anlatı başkişisi işte bu bilgeliği getiren bilgiden / farkındalıktan yoksun olduğu için erk sorunsalının üstesinden gelemeyen ve norm karakterine de yabancılaşır.

Başkişi, “*gerçekle yüz yüze gelmek, yazgısına kayıtsız bir evrendeki temelli tek-başlılığını ve yalnızlığını kabul etme[k]*” (Fromm 1985: 56) istemez. Bunun neticesinde daralan mekânlarla ontik bir mücadeleye giren başkişi, çareyi kaçmakta arar. Başkişinin yabancılaşma sorunsalında yatan temel hususiyet, onun gerçekleri kabul edemeyişi, gerçeklerden ve insanlardan mütemediyen kaçması problemidir. Bu kaçış da onun varoluşsal manadaki özerklik hissine sahip olamayışı ile yakından ilişkilidir. Zira “*bir insanın başka bir insanla ilişki kurabilmesi için kişinin sıkı bir özerklik hissine sahip olması gerekir.*” (Laing 2012: 42). Aksi takdirde kişi, iletişim kurduğu ötekinin baskınlığını benliğinde ontik bir biçimde hisseder ve bireysellik odaklı bir *kimlik yitimi* halini deneyimlemek zorunda kalır. Tüm bunların neticesinde *kimlik yitimi* sorunsalını deneyimleyen başkişi; zamana, mekâna, çevreye, kendine ve herkese yabancılaşır.

Varoluşsal bunalı

İnsan, doğumuyla birlikte kendisine dünyada bir yer edinme çabasına girer. Benlik duyumsamasının bilinç düzeyine ulaşmasından önce ilkel ve içgüdüsel istençlerle başlayan süreç, bilinç farkındalığıyla birlikte daha boyutlu bir biçime evrilen çabaya dönüşerek *dünya-*

içinde-varolmanın sonu olan ölüme kadar devam eder. Benlik inşası sorunsalını aşamayan başkişi, annesinin ölümüyle tam manasıyla dünyaya bırakılmış olduğunu duyumsar. “*Rastlantısal bir yer ve zamanda bu dünyaya fırlatılmış olan insan, yine rastlantısal bir şekilde oradan çıkmak için, güçsüzlüğünü ve varoluşunun sınırlamalarını algulamaktadır.*” (Fromm 1985: 51). Oysaki ana rahminden çıkış, başkişi için *dünyada-varolma* anlamı taşımaz. Zira başkişi dünyada edindiği yeri, ortaklaşa verilen bir mücadele neticesinde annesiyle paylaşır. Başkişi, “*ana rahminden ve memesinden uzaklaşmaktan, risk almaktan, elinde olanı bırakmaktan, bağımsızlıktan, özgürlükten ve kendibaşinalıktan kork[ar.]*” (Maslow 2001: 54). Kendi varlıksal mücadelesini annesinin varlığıyla özdeşleştiren başkişi, varoluşsal özü gerçekleştirmede problem yaşar. Kendibaşinalığın getirdiği sorumluk bilincinden yoksun olan başkişi, bedensel kusurunun ve yalıtılmış bir karakter oluşunun çevresel boyuta yansımaları neticesinde kendi özgürlüğünün ve iradî varlığının farkına varamaz. Benlik bilincini tinsel manada duyumsayamayan başkişi özgür ve özgün olamaz. Zira “*insan, özgür ve yücelmiş bir benlikle yücelir.*” (Kılıç 2000: 11). Benlik olgusunu duyumsamayan başkişi tanımsızlığını bir anlama dönüştüremez. Birey olarak ne anlam ifade ettiği meselesine cevap bulamayan başkişi, tüm bunların bir neticesi olarak bir bunaltı haliyle karşı karşıya kalır. “*Özgürlük farkındalığının verdiği bireysel seçim yapabilme imtiyazı ile önünde hazır bulunduğu verilmişlikler arasında kuşatıldığını hisseden birey, yanlış yapabilme kaygısı taşır.*” (Deveci 2012: 175). *Özgürlük farkındalığını* edimleyemeyen başkişi *yanlış yapabilme kaygısından* bir türlü kurtulamaz ve hayatının başka öznelerin güdümüne vermiş olur. Bu durum *hiçlik* kaynaklı bunaltı hâlini pekiştirir. Bu bunaltı hâli, başkişinin benliğinde, genel manada mekânsal düzlemde yankı bulur: odalar/dünya.

Başkişinin bunaltı hâli annesi ile olan sembiyotik ilişkiden bağımsız değildir. Annesinin ölümü ile zamansal ve mekânsal boyutlu yabancılaşma hâli ontik boyutta da somutluk kazanır. Onun annesi ile olan bağı annesinin ölümünden sonra daha çok aranır bir boyutta karşımıza çıkar. Başkişi nezdinde gözlenen “*bunaltı [hâli] başlangıçta, sevilen kimsenin yokluğu duygusundan başka bir şey değildir. İşte bunun içindir ki her yabancıya korku ile yaklaşır... çünkü [o] sevilen tutabilirse yatış[acak]*” (Freud 2013: 90) bir durumdadır. Bu korku itkisi bir anlamda onun ontik tarafını giderek tekensizleştirir.

Başkişinin *ben*'i, *ben*'in tamamlanmasında ontolojik manada bir ilişki içinde olunan olumlu manadaki *öteki*'den yoksundur. Zira o, “*benliğini bedeninden kısmen ayrılmış şekilde hisseder.*” (Laing 2012: 40) Halbuki “*öteki, düşman varlık değildir, aksine, kendisine yöneltilen eyleme verdiği karşılıkla ontolojik bir farklılık algılaması da yaratan kendine özgü*

bir varlıktır.” (Korkmaz 2008: 17) Yapıcı *öteki*'de yoksun olan başkişi, dünyada var olmanın özünün, kendiliğe özgünlükte oluşunun farkında olamaz. Kişi, ancak icra ettiği varoluşsal nitelikteki eylemlerle toplumda ve dünyada kendine bir yer edinebilir. Eylemsel vasfını somutlayamayan başkişi, toplumunun içinde yitip gider. Yani *hiçleşir*. Öyle ki kendisinin icra ettiğini sandığı eylemler onun *ben*'ine ait olmamakla birlikte, *öteki*'nin sağaltıcılığına ulaşma yolunda mesafe kat edemez. Saf varlığın niteliklerini deneyimlemeyen başkişi, dünyadaki ontolojik mücadelesini kendilik sarkacına yönlendiremez. O, “*keşfetmek, etkilemek, deneyim yaşamak, ilgilenmek, seçmek, haz duymak*” (Maslow, 2001: s. 54) gibi varlığın özünü inşa etmede etkin rol oynayan insana özgü bu eylemleri, yaşamında somutlamakta zorluk çeker. Başkişi, *ben*'inin *öteki*'de yansı bulmasının eksikliğini yalnızlık anlarında duyumsar:

“*Ah, işte yalnızlıktı beni böyle yapan. Alıştığım bir şeydi yalnızlık, seviyordum yalnızlığı, onsuz edemezdim, ama ben yapayalnız olduğum kadar insansızdım da. Annem, hiç olmazsa bir sestiydi, bir kokuydu, bir soluktu yanımda, bir yakınlıktı bana. Şimdi o da yoktu. Kimse yok artık. Koskoca dünyada tek başıyaydım. Ürperdim.*” (Öz 1999: 81).

Sartre'a göre “*insan, öznel olarak kendini yaşayan bir tasarıdır.*” (Sartre 2005: 40). Varlıksal öz, özgünlük ve öznellik eksenli bu tasarının farkındalığıyla ortaya çıkar. İnsanın öznel bir biçimde kendini gerçekleştiren bir tasarı olduğunun bilincinde olamayan başkişinin, norm karakterin bir takım davranışlarını *ödünc*leyerek yaptığı olumsuz aktarma, onun yaşamış olduğu bunaltı halini somutlar ve pekiştirir. Bu *mimetik* davranışlar onun benlik inşası mücadelesini köreltir. Halbuki norm karakter, felsefi eksende hayata dair bir takım değerlendirmelerde bulunur. Norm karaktere göre, kahvede oturan kişiler ve toplumu oluşturan pek çok insan, hayatı boyunca karşılaştıkları ontik bir açmaz olan *problem yitimi* (Korkmaz 2008: 41) halinin farkında değildir. Tıpkı *otsu yaratıklar* gibi bir varoluş kaygısına sahip değillerdir. Bu durum da onların benliklerinde farkındalıksız bir bunaltı hâlini olumlar. Kendilik değerlerinin farkında olamayan başkişinin, mekânsal boyuttaki yabancılaşma hâlinde sonra geliştirdiği kaçma eylemi onu *otsu yaratık* olmaktan kurtaramaz. Varoluşsal sorunlara karşı duyarsızlaşan başkişi, algı körleşmesi haliyle de yüzleşir. Norm karakter ve karısının arasındaki ilişkiyi algılamada güçlük çeken başkişinin ontik manadaki bunaltısı giderek daha da pekişir.

Başkişinin varoluşsal özü aramada tecrübe ettiği bunaltının bir diğer sebebi de *kendiliksizlik* hâlidir. Annesinin ölümüyle mekânsal boyutta yabancılaşma çeken başkişi, uykusuzluk problemini dışsal bir dinamik olan aydınlıkla aşmaya çalışır. Zira “*Işık açıklığın, kavranırlığın kendisidir.*” (Levinas 2005: s. 94) Işığı kapattığında annesinin varlığını

duyumsayan ve ışığın dışsallığında annesinin yokluğuna alışmaya çalışan başkişi, bu uykusuzluk sorunsalını kısmen aşabilir. Başkişinin uykusuzluk hâli Levinas'ın tabiriyle bir teyakkuz hali olarak kabul edilebilir. “*Bu varolma, zaten sükunet halinde olan bir kendinde değildir; her türlü kendiliğin kesin olarak yokluğudur o –bir kendiliksizliktir.*” (Levinas 2005: 68). Kendinde var olamayan başkişi, kendi *ben*'ini bunaltı halinde bulur. Mekânsal manada daralan dünya, başkişiyi tinsel boyutta da baskılar. Söz konusu durum bir *varolansız varolmadır*; biyolojik olarak var olan beden, tinsel olarak kendinde değildir aslında. Başkişinin bu kendiliksizlik hali, annesinin ölümüyle doğrudan ilişkilidir:

“*Evimi nasıl buldum, odama nasıl girdim, hiç hatırlamıyorum.*” (Öz 1999: 141).

Başkişinin varoluşunun anlamını aradığı bir diğer fenomen de ruhuna hiçbir zaman sahip olamadığı karısının tenidir. Fakat başkişi bu arayışta da varoluşsal özü bulamaz. Söz konusu durumu, Kierkegaard'ın estetik varoluş düşüncesiyle ilintilmek mümkündür. Kierkegaard, estetik hayatın “*fülen gerçekleştiğinde hedeflerini yitiren imkânlarla*” (MacIntyre 2001: 15) karşı karşıya kaldığını savunur. Kişi estetik hayatı kurgularken hedeflediği nihaî amaca ulaşamaz ve hayal kırıklığına uğrar. Karısıyla cinsellik kanallı içsel bir ilişkiyi inşa edemeyen başkişi, karısının tenine dokunarak yaşadığı haz ile tatmin olmaya çalışır. “*Bu haz yaşamının ya da tenselliğin sürdürülmesi sonucu, kişide ortaya çıkan umutsuzluktur. Bu umutsuzluğun nedeni kişinin kendi tinsel varlığının farkında olmamasıdır.*” (Gödelek 2010: 59). Başkişinin yapmış olduğu evlilik, “*umutsuzluk içinde beliren yoğunlaşmış tutkuların*” (MacIntyre 2001: 15) ortaya çıkardığı estetik varoluş alanı içinde gerçekleştirmeye dönük bir evliliktir. Her ne kadar estetik varoluş alanında kişi kendi için yaşıyor olsa da “*bir birey olarak kendinden habersizdir.*” (Gödelek 2010: 56) Başkişinin annesinden başka bir kadına; daha niteleyici bir ifadeyle sarışın, güzel ve dul olan bir kadına böylesine yakın olması, onun *id*'ini harekte geçirir ve “*kösnüllük*” (Taşdelen 2004: 165) sarkacında bir evlilik yapmasını tetikler.

“*Bir kadının odasında, onun yatağının üzerinde oturmak düşüncesi bile allak bullak etmişti beni.*” (Öz 1999: 83).

Başkişi, bu evliliği bilinç düzeyinde kavrayıp varoluşsal özerklikle yorumlayamaz ve bu estetik eylem neticesinde bunaltı halini deneyimler. Ne varki, Kierkegaard'a göre etik yaşamın başlangıcı, “*ölçülü, dingin, dürüst ve sonsuz bir kararlılık tutkusu*” (MacIntyre 2001: 15) ile icra edilen evlilikle olur. O, karar verecek bir özgürlüğe ve iradî tavra hiçbir zaman sahip olamaz ve cennetten dünyaya düşen insan ilksel olarak duyumsadığı aşkınlık hazzına kösnüllükle ulaşamaz. İnsan ruhu, arzuladığı aşkınlığa ulaşamayınca kişinin kendini gerçekleştirmiş olmasından söz etmek de güçleşir. Sonsuzluk istenci ile eyleme geçen bio-

psikişik varlık, tinsel manada hedeflenen aşkınlığa ulaşamayınca bunaltı hâliyle yüzleşmek zorunda kalır.

Başkişinin varlığın duyumsanması için sahip olunması zarurî olan özgürlükten yoksun oluşunu, onun kendini gerçekleştirme problemiyle ilişkilendirmek mümkündür. Kendi gerçekleştiremeyen birey, kendisini özgürleştirecek olan bilinç düzeyinden de yoksundur. Söz konusu yoksunluk başkişiyi, varoluşsal özün manasını bulma yolunda güçsüz kılar. “*Varoluşun çok genel bir kategorisi olarak güçsüzlük: ‘Kendinden üstün bir güçle karşılaşan her kişi güçsüzdür.’*” (Kundera 1989: 48.) şeklinde algılanabilir. Başkişi, norm karakter karşısındaki güçsüzlüğünü, onunla olan hemen her diyalogunda duyumsar. Nihayetinde bu güç dengesizliği, onun tetikleyicilik vasfını yitirmiş olan mücadele dinamiğini de köreltir. Varoluş sorunsalının çözümünü zaman zaman çıplak bedeninde arayan başkişi, bu açmazlardan çıkamaz ve yeniden bunaltı hâliyle yüzleşmek zorunda kalır. Dört günlük bayram tatilinin sonunda kendini yatağında değil de çıplak bir vaziyette yerde buluşu, onun güçsüzlüğün verdiği aşağılanma sanrısının bir yansımasıdır.

Kendibaşinalığını geç fark eden başkişi, bu hâli problematik bir biçimde algılar. Oysa “*Var olmanın mevcut olması için bir yalnızlığa gereksinim vardır.*” (Levinas 2005: 74) İnsan, varlıksal anlamını yine kendinde bulacak ve varoluş özünü kendine dönerek gerçekleştirecektir. Gerçekleştirmiş olduğu varlık sorgulamalarından netice alamayan başkişi, her şeyi geride bırakarak kaçır. Bu kaçışı, bilinçsiz bir biçimde yapılan kendibaşinalığa dönüş olarak algılamak mümkündür. Nihayetinde tüm değerlendirmeler başkişinin varoluşsal bunaltısını, “*birincil ontolojik güvenlik konumuna ulaş[amamış]*” (Laing 2012: 40) olması neticesinde deneyimlediği ontolojik güvensizlik bağlamında ortaya çıktığını somutlar. Bu güvensizlik hâli neticesinde başkişi, *dünyanın-içinde-olmak* (Heidegger 1996: 71) eylemini gerçekleştiremez; bilakis dünyanın dışında varlık kurmaya çalışır ve bunaltının çıkmazlarında bocalar. En nihayetinde “*bunaltı, [kişiyi], bir sürü olanakla yüz yüze getirir*” (Sartre 2005: 45.); sönük bir biçimde mevcut hayatına devam etmek, intihar etmek ve her şeyi geride bırakarak kaçmak. Yüzleştiği bunaltı hâlinin, aslında bir hareketsizlik değil, eyleme sevk etme olduğunu geç deneyimleyen başkişi, bunaltının sunduğu olanaklardan; *her şeyi geride bırakarak kaçmayı* tercih eder. O, dışarıdaki dünyanın varlığını benliğinde henüz duyumsar ve *dünyanın-içinde-varol[duğunun]* farkına geç de olsa varır.

Netice itibariyle başkişi, hem Kierkegaard perspektifli Tanrılı varoluşsal anlamda hem de Sartre perspektifli Tanrısız varoluşsal anlamda bunaltı hâlini deneyimler. Hiçleşir ve yabancılaşır.

Toplumsal eleştiri

Sosyal bir varlık olan insan, varlığını muhafaza edebilmek için kendinden başkalarıyla bir takım ilişkiler dizgesini gerçekleştirmek durumundadır. Bu ilişkilerin tümünü toplumsal olay olarak nitelemek mümkündür. Toplumsal olaylar “*ortak yaşam çerçevesinde ortaya çıkar.*” (Gasset 2011: 27). Söz konusu ortaklık insanda bir takım değer yargılarını eleştirel boyuta da taşır.

Kahraman / ben anlatıcısının perspektifinden kurgulanan romanda, toplumsal eleştiri daha ziyade toplumu oluşturan yığınlara dönük, varlıksal ve eylemsel düzlemde gözlemlenir. Söz konusu eleştirel tavır, genel manada norm karakter eksenli belirse de, aynı zamanda anlatı başkişisi de bir takım ironik ifadelerle bu tavrı somutlar.

Roman kurgusunda dikkati çeken en somut toplumsal eleştiri, insanın ne'liğine ilişkin verilecek cevabın, toplum düzeyinde bulunduğu yansıdır. Norm karakter, başkişi ile olan diyaloglarında kahvehanede oturan insanlara dönük bir takım kurgusal ve gerçekçi değerlendirmelerde bulunur. Norm karakter, hiç tanımadığı insanlar hakkında kurgusal diye tabir edebileceğimiz kurmaca söylemlerle, onların sahip oldukları meslekler vasıtasıyla edindiği sosyal statüyü kaybetme korkularını mevcudiyetine dikkatleri çeker:

“Kasaptır o. İşi gücü et kesmek, et parçalamak, etleri kemiklerinden sıyrıp kıyma makinesine atmak, hazırladığı etleri ıslak kasap kâğıdına sarmak, paket etmektir. Bütün derdi de daha ucuza alıp daha pahalıya satmaktır. Bir gün bir kamyon sahibi olup, Doğu Anadolu'ya gidip doğrudan ucuz hayvan satın alıp işi büyütmezdür. O zaman da elini kanlı etlerden çekemeyecektir; belki bir iki adam çalıştıracak, ama kendi de bir koyun postunun üstüne oturup yine paracıklarını sayacak, kıyruk doğrayacak, barsak şişirecektir.” (Öz 1999: 39).

Rastgele seçtiği bir kişi üzerinden tahmini değerlendirmelerde bulunan norm karakterin asıl amacı, modern dünyanın kişiyi rutinlik sarmalında robotlaştıran ve insanî ilişkileri metalaştıran tavrını eleştirmektir. Her zaman fazlasını isteyen ve isteten kapitalist sistemin kölesi olan insan mevcut hâlini “*sürekli eklerle ve iyileştirmelerle güzelleştirmeye uğraşır.*” (Sennett 2011: 14). Farkındalıksız bir köle olan kasap da, bu yolda varını yoğunu ortaya koyar ve yegâne hedefi olan daha fazla paraya sahip olmayı hayat ideali olarak benimser. Bu guruba dâhil olan insanları bir bakıma *problem yitimine* uğramış kişiler olarak düşünülebilir. Bu kişilerin bir diğer ortak özellikleri de *göbekli* oluşlarıdır. Çünkü bu kişiler, maddî manada doyuma ulaşan eylemsiz birer varlıktır. Çevresine ve topluma yabancılaşan ve *problem yitimine* uğrayan birey, toplumsal hayattan da uzaklaşarak yalıtık bir şeye evrilir. Norm

karakter, kaygı olgusuna sahip olmayan bu kişileri *otsu yaratıklar* şeklinde niteler. Onlar, bırakıldıkları yerden başka hareket alanına sahip olamayan, sürüye dâhil olan, öznelikten ve özerlikten yoksun insanlar olarak görür. Onların en belirgin özelliği aynıyettir:

“Doğarlar, aynı noktada boy atarlar büyürler, yine aynı noktada kıvrılıp ölürler.” (Öz 1999: 38).

Norm karakter, ontolojik kaygıdan yoksun insanların en belirgin bir diğer özelliğinin de korkaklık olduğunu dile getirir. Kendi varlık alanları belirleyen ve hayatta kalabilmek adına bir şeylere sahip olan güruhun, elinden sahip olduklarını alınınca hiçbir şeylerinin kalmayacağını savunur. Bu savunusunu meslek / iş üzerinden geliştiren norm karakter, modern dünyada maddenin tanrılaştırılmasına da bir eleştiri getirir. Başka bir ifadeyle modern dünyada varlık bulan materyalist yaşam tarzını kabullenmek istemez ve kapitalist düzeni eleştirir:

“ ‘İnsanın korkusu olmalı beyefendi,’ dedi. ‘Korkmalı insan, ama korkusunun üstesinden gelmeyi de bilmeli. Korkusu olmak, korkak olmak değildir. Bakın şu kahvede oturan bu insanların hemen hepsi korkaktır. Bir korkaklar sürüsünün içinde yaşıyoruz. Bu insanların elinden bugünkü işlerini alın, hepsi de bir anda paniğe kapılırlar, dünyaları söner. Sanki onlara uygun tek bir iş vardır dünyada, onlar da onu nasıl olduysa bulmuşlardır. Aslında o edindikleri işlerini de doğru dürüst yapamazlar ya, neyse, onları işlerinden koparın, ölürler, inanın ölürler, korkudan ölürler, açlıktan ölürler ya da sürünürler.’” (Öz 1999: 39)

İşsiz olan norm karakter, idealist bir yaşam anlayışına sahiptir. Norm karaktere göre idealsiz / hedefsiz bir yaşantının sonu benliğinden ödün vermektir. Kişi, kendilik değerlerini ne olursa olsun mütemadiyen savunabilmelidir. Norm karakter, kahvehanede oturan bir başka kişi üzerinden ülküsüz bir yaşantıyı ve sahip olunan ülküden ödün verilmesini eleştirir. Aynı zamanda ülkenin nasıl bir aydın tipine ihtiyacı olduğunu da imler:

“Avukat o. Sekiz yıl önce geldi buraya. Savcı olarak atanmıştı. Çok gençti. Dünyayı değiştireceğine inanıyordu... Her yerde, herkesle açık açık tartışır, sözünü esirgemezdi. Görevli olarak gittiği köylüklerde çevresine bir yığın köylüyü toplar, onlara ürünlerinin nasıl ucuza kapatıldığını, emeklerinin nasıl sömürüldüğünü anlatırdı. Bize böyle aydınlar gerek. Masabaşı aydınlarından çok çekti bu ülke. Halkın arasında girmedikçe kimse değiştiremez bu insanları. Ama bir gün bir şey oldu, ne oldu bilmiyorum, değişiverdi o genç savcı. Korkuttular. Yıldırıldılar onu. Görevinden aldılar, götürdüler. Altı ay sonra geldiğinde işsizdi. Avukatlığa başladı. Ama o eski ateşli, korkusuz insan değildi artık. Sonra da avluda, taşlıkta takunyayla dolaşan, çıplak beyaz ayaklarına kova kova sular döken, okumamış iri memeli – buradan- bir kız aldı. Kızın iyi yemekler yapışı, evi temiz pak tutuşu,

pencerelerdeki çiçekli perdeler, sedirdeki işlemeli yastıklar, kancık bir köpek gibi karnını şişirip şişirip ardi ardına doğurduğu oğlan çocukları yetti ona. Duruşması olmadığı günler, işte böyle akşamlara kadar kahve köşelerinde maçakızı ya da pişti oynar, tavla atar, nargile içer, gece de evine girip radyo dinler, çocuklarını ya döver, ya sever, karısının sinek yeniği tumbul bacaklarını avuçlar. Hepsi bu işte. Artık ne kitap okur, ne bir şey yazar.”(Öz 1999: 40)

Norm karakter, yapıcı nitelikli bu eleştirilerinin yanı sıra, toplumun hedeflenen yaşamsal düzeye nasıl çıkartılacağına yöntemini de verir. Devletin dayattığı bir takım zorbalıklara karşı çıkanın nasıl da bir anda statü kaybına uğratıldığına da dikkat çekilmektedir. Tüm bunların yanı sıra, toplumda –daha ziyade taşrada- yerleşmiş bir yaşam felsefesi olan kahvehane kültürüne ve kadının toplumdaki konumuna dair bir takım eleştiriler getirilir. Toplumdaki kadın algısına yaklaşım, feminist felsefenin çemberi içinde düşünülebilir. Kadının toplumdaki yerine dönük eleştiri, anlatı kart karakteri olan kadının, bir başka ifadeyle başkişinin karısının üzerinden de somutlanır. Yazarın kurguladığı ev sahibi kadın karakteriyle, toplumda kadının cinsel obje olarak görülmesine ve sorgulamadan kabul eden, benliğinden ödün vererek fedakârlık yapan Türk kadına dönük sosyal bir tenkittir. Ev sahibi kadının dul ve çocuksuz oluşuyla birlikte sarışın ve balık etli oluşu, onun cinsel bir obje olarak algılanmasında etkin rol oynar. Bu fiziksel özellikler toplumun ideal kadın imajını tatmin edici düzeydedir. *Anlatıda tek boyutlu ve anlatı boyunca değişkenlik göstermeyen bir karakter* görünümde olan kadın, anlatı boyunca norm karakter ve başkişinin cinsel arzularının tatmin mekanizması gibi işler. *Kart karakter* olan kadının, kurguda böyle bir yapıda yer bulması; edilgen kadın tipine dönük eleştiriye hizmet eder. Bu durum aynı zamanda ironik bir eleştiridir.

Romanda toplumsal eleştirinin gözlemlendiği bir hususiyet de; devlet dairelerinin çalışma durumudur. Dairede memur olarak çalışan kişilerin birbirleriyle olan yalıtık ilişkileri dikkatlerden kaçmaz. *İşten eve, evden işe* ekseninde bir hayata sahip olan daire çalışanları toplumsal yaşantıdan uzaktırlar.

Kurguda yer bulan fon karakterlerden olan Bekçi örneğinde de devlet memurlarının işlerini doğru dürüst yapmadıkları eleştirisine tabi tutulur. Havuzlu parkta oturan başkişi ve norm karakteri düdüğü ikazı ile tekdür eden Bekçi, bir müddet sonra parktakilerle birlikte kendi oğlunun bakkalına giderek içki içer. Arada sırada dışarıya çıkarak düdüğü çalan Bekçi, adeta klasik devlet memuru profilinin bir eleştirisidir. Netice itibarıyla *Odalarda* romanında

toplumsal eleştiri, izleği norm karakter temelinde bir görünüme sahip olmakla birlikte başkişinin zihninde varlık bulur.

Sömürü

Odalarda romanında sömürü izleği boyutlu bir biçimde kurguda yer bulur. Genel manada sömürüye maruz kalan anlatı başkişisidir. Toplumda kendini gerçekleştirememiş bir birey profili çizen başkişi, varlık alanının sınırlarını da muhafaza etme basiretinden yoksundur. Söz konusu yoksunluk onu sömürülmeye açık bir hâle getirir. Kahvede tanıştığı yeni arkadaşı / norm karakter ve karısı olan kart karakter, başkişinin bu hâlden istifade etmeyi hedefler. Onun *kendiliksizlik* hâlini fırsat bilen norm karakter, başkişiyi ev sahibi kadın ile evlendirmeyi planlar. Başkişi, ev sahibi kadınla yapmış olduğu evlilik neticesinde maddî ve manevî boyutta sömürüye maruz kalır. Kart karakter olan ev sahibi kadın, başkişinin duygularını ve arzularını sömürür. Bununla birlikte ondan maddî boyutta da istifade eder. Öyle ki başkişi bir dairede memurdur ve daimi bir maaşı vardır. Sözde karısı kimi zaman ona alışveriş listesi dahi verir. Evin ihtiyaçlarını artık başkişi karşılamaktadır.

Başkişi, norm karakter ve Bekçi ile birlikte, Bekçi'nin bakkal oğlunun dükkânında karısının hamileliğini içkiler eşliğinde kutlar. Alkolün etkisiyle zihni bulanık başkişi, hesap öderken eksik para verdiğini fark edemez. Norm karakterin direktmesine rağmen eksik para verdiğini bir türlü kabul etmez ve maddî manada sömürüldüğünü düşünerek oradan uzaklaşır. Ertesi sabah cebindeki paraları gözden geçiren başkişi, gerçekten de eksik para verdiğinin farkına varır. Başkişinin, böylesine sanrılara kapılmasını, norm karakterin kendisini kullandığını düşünmesiyle doğrudan ilişkilidir. Zira norm karakter, karısının odasına sık sık uğrar ve günlük öğünleri birlikte yemeye başlar. Şüphesiz bu hâl sonucunda başkişi, evlilikleri düzleminde karısının ve kendisinin sömürüldüğünün farkına varır. Fakat bu duruma karşı koyacak gücü kendisinde bulamaz:

“Ağlamak üzereydim. Düpedüz budala yerine konuyordum. Herkes üzerime geliyordu.” (Öz 1999: 139).

Bunun yanı sıra başkişi de, ev sahibinin bedenini sömürür; O, ev sahibine hedonist perspektiften yaklaşır. Yegâne gayesi, cinsî arzularını sarışın ve güzel olan bu kadının bedeninde tatmin edebilmektir. Karşılıklı bir çıkar ilişkisine dönüşen evlilik, sömürü olgusunun somutlanmış bir hâli olarak kurguda yer bulur. Ev sahibi kadının bedenini sömüren yalnızca başkişi değildir. Norm karakter de, ev sahibi kadın ile olan ilişkisini sadece hedonist

eğilimler üzerine temellendirir. Zira kadının gebe kalmasıyla, sorumluluğunu arttıracak olan bir çocuğa babalık etmekten kaçır ve başkişinin kendiliksizlik hâlinde yararlanmaya çalışır.

Kurguda yer yer gözlemlenen bir diğeri sömürü hâli de, başkişinin dairedaki müdürü ile olan diyaloglarında varlık bulur. Annesinin cenaze masraflarını karşılayamayan başkişi, müdüründen borç para ister ve olumlu bir karşılık bulur. Bununla birlikte Müdür'ün eşcinsel eğilimleri bulunduğunu söz konusu diyaloglardan sezilir. Başkişi, aldığı borcu geri ödemek için gittiğinde Müdür'ün giderek sıcaklaşan ve onu eşcinsel bir yaşantıya davet eden bir davranışlar sergilediğini fark eder. Burada söz konusu sömürölme olayı, başkişinin muhtaçlığı neticesinde, Müdür'ün farklı cinsel arzuları düzleminde varlık bulur. Memuruna dar günde yardım eden Müdür, farklı cinsel eğilimlerini toplumdan tepki görmeyecek bir biçimde tatmin edebileceğini umarak başkişiye yakınlaşır ve onu birlikte olmaya davet eder:

“ ‘Seni çok beğeniyorum, şekerim,’ dedi.

Yüzümü okşadı...

‘Bir gün birlikte olalım,’ dedi.” (Öz 1999: 74)

Sonuç olarak kurguda yer bulan sömürü olgusunun çok boyutlu bir biçimde, maddi ve manevi düzlemde varlık bulduğu söylenebilir.

Sonuç

Modern zamanlarda dünyada yer edinebilme kaygısıyla yüzleşen insan, benlik inşası sorunsalının üstesinden gelmekte zorluk çekebilir. Gerçekleştirmesi gereken ideallerden yoksun olan insan, kendi yaşamının da öznesi olamaz. Erdal Öz'ün *Odalarda* romanı bu temel izlekler üzerinde kurgulanır. Öz, klasik gerçekçi romanın her şeyi bilen Tanrısal anlatıcısı yerine, modern zamanlarda yaşamın epistemik boyutunu kavrama güçlüğü çeken sıradan bir *ben*'i anlatıcı konumuna oturtur. Kahraman / ben anlatıcısının perspektifinden kurgulanan *Odalarda* romanı, klasik bir olay örgüsüne sahip değildir. Zira pasifleşen öznelerin hayatları anlatılırken, boyutlu ve gizem unsurunun yüksek olduğu bir olay örgüsünden söz etmek güçleşir. Edilgenleşen bireyin konumlandığı uzam da labirentleşir ve kapalılık arz eder. Öz'ün kurguda yalınlığı tercih edişi ve bilinç akışı tekniğine sıkça başvurması dikkatlerden kaçmaz. *Tekinsiz uzamlar*, kahraman / ben anlatıcı, klasik dışı olay örgüsü gibi unsurlar, *Odalarda* romanını modernist roman çemberine sokar. Ayrıca ayrıntıların yerinde ve zamanında kullanılışı; anlatı karakterlerinin yine anlatı karakterlerinin gözünden tanıtılmış olması

sebebiyle olay örgüsünün kesintiye uğramaması, *Odalarda* romanını teknik bakımdan başarılı kılar.

Kahraman / ben anlatıcı aynı zamanda anlatı başkişisidir. Başkişi düzleminde; benlik inşası sorunsalı, dünyaya bırakılmışlık, erk sorunu ve yalıtık bir sosyal hayat neticesinde yabancılaşma; benlik farkındalığı eksenli, *dünyanın-içinde-varolabilme* probleminin insan ruhunda doğurduğu tinsel bunaltı; varlık sorunsalının farkında olamayan ve *problem yitimine* uğramış insanların, küreselleşen dünyada pragmatist odaklı bir yaşantının sosyal hayata yansımaları bağlamında toplumsal eleştiri; kendiliksizlik hâli ve güven yitimi düzleminde sömürülme olguları kurguda dikkatleri çeken en belirgin izlekler olarak işlenir.

Romanda olay örgüsü, başkişinin edilgen bir biçimde yapmış olduğu evlilik üzerine oturtulur. Söz konusu evliliğin gelişimi ve gerçekleşmesinin getirileri irdelendiğinde; başkişinin *dünyanın-içinde-varolmanın* farkında olmayışı ve norm karakterin, çocuk sahibi olmanın getirdiği sorumluluklardan kaçışı çıkarımlarını yapmak mümkündür. Bunun yanı sıra, norm karakterin idealist yaşamı doğrultusunda varlık bulan söylemi eksenli bir çıkarım yapmak da mümkündür. Norm karakter, toplumu oluşturan bireylerin ancak, halk arasına girildiğinde, onlarla yakın bir ilişki kurulduğunda değiştirilebileceğini savunur. Bu bağlamda başkişinin, hedefsiz bir yaşama sahip olduğunu gören norm karakter, onun dolayımlayıcısı olarak *dünyanın-içinde-varlığını* kavramasına yardımcı olmak amacıyla böyle bir eylemler dizisini gerçekleştirdiği düşünülebilir.

Benlik inşası sorunsalını aşamayan insanlar, edilgen bir özneye dönüşmeleri neticesinde hayatın getirilerini, özgür ve özgün iradeden yoksun bir biçimde algılar. Kendi hayatının öznesi olamayan bu ülküsüz insanlar; kendilerine, yaşam alanlarına ve topluma yabancılaşarak yalıtık bir hayata sahip olur. Bunun neticesinde de algı körleşmesini deneyimleyen bu insanlar, *otsu yaratıklar* gibi dünyaya bırakıldıkları yerde gelişir ve ölürlür. Sonuç olarak, anlatı kurgusunda kendini gerçekleştiremeyen, hedefsiz, problem yitimine uğramış insanın, kendi hayat yolculuğunun öznesi olamayışının izleksel düzlemde temel nokta olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

Antakyalıoğlu, Zekiye (2013). *Roman Kuramına Giriş*. İstanbul: Ayrıntı.

Bachelard, Gaston (2013). *Mekânın Poetikası*. Alp Tümertekin (Çev.). İstanbul: İthaki

Çetişli, İsmail (2008). *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*. 9. Baskı. Ankara: Akçağ

- Derrida, Jacques (2007). *Önemsizin Arkeolojisi*. İstanbul: Otonom.
- Deveci, Mutlu (2012). *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*. Ankara: Akçağ.
- Durmuş, Mitat (2011). *Melih Cevdet Anday'ın Şiir (Ç)evreni*. Ankara: MEB.
- Foucault, Michel (2011). *Özne ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı.
- Freud, Sigmund (2013). *Cinsellik Üzerine*. İstanbul: Sayfa.
- Fromm, Erich (1981). *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*. İstanbul: Say.
- Fromm, Erich (1985). *Kendini Savunan İnsan*. İstanbul: Say.
- Gasset, Ortega Y. (2011). *İnsan ve Herkes*. Dördüncü Basım. İstanbul: Metis.
- Gödelek, Kamuran (2010) *Kierkegaard*. İstanbul: Say.
- Heiddeger, Martin vd. (1996) *Zaman Kavramı*. Saffet Babür (Çev.). Ankara: İmge.
- Jaspers, Karl vd. (2003). *Evlilik*. 2. Basım. Ankara: Yeryüzü.
- Jung, Carl Gustav (2012). *Dört Arketip*. 3. Basım. İstanbul: Metis.
- Kılıç, Sadık (2000). *Benliğin İnşası*. İstanbul: İnsan.
- Kızıltan, Güven Savaş (1986). *Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*. İstanbul: Metis.
- Koestenbaum, Peter (1998). *Varoluşçu Cinsellik-Varoluşçu Seks*. İstanbul: Mavi Okyanus.
- Korkmaz, Ramazan (2002). “Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler”. *A Festschrift to LArS Johanson/Lars Johanson Armağanı*: Ankara: Grafiker: 271-282.
- Korkmaz, Ramazan (2005). “Yurtsuzluk İtkisi ve Anayurt Otelî”. *İlmî Araştırmalar*. 20: 139-148.
- Korkmaz, Ramazan (2008). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*. 2. Basım, Ankara: Grafiker.
- Kundera, Milan (1989). *Roman Sanatı*. İstanbul: Afa.
- Laing, R.D.,(2012). *Bölünmüş Benlik*. İstanbul: Pinhan.
- Levinas, Emmanuel (2005). *Zaman ve Başka*. İstanbul: Metis.
- Levinas, Emmanuel (2011). *Tanrı, Ölüm ve Zaman*. Ankara: Dost

Dinçer ATAY

MacIntyre, Alasdair (2001). *Varoluşçuluk*. İstanbul: Paradigma.

Maslow, Abraham (2001). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. İstanbul: Kuraldışı.

Öz, Erdal (1999). *Odalarda*. İstanbul: Can.

Sartre, Jena Paul (2005). *Varoluşçuluk*. 19. Baskı. Asım Bezirci (Çev.). İstanbul: Say.

Sennett, Richard (2011). *Karakter Aşınması* 5. Baskı. İstanbul: Ayrıntı.

Storr, Anthony (1992). *Cinsel Sapmalar*. İstanbul: Yılmaz.

Taşdelen, Vefa (2004), *Kierkegaard'ta Benlik ve Varoluş*. Ankara: Hece.